

BOEKBESPREKINGEN

L.F. VAN HUYSTEEN, G.F. LUBBE en M.F.B. REINECKE, <i>Contract - General Principles (South Africa)</i> (S. Baeyens)	1504
C. DE WULF, <i>Rechtsherstel voor verschuivingen van vermogen bij het einde van een huwelijk en bij het einde van een samenwoning</i> (M. Aerts)	1505
X. DIEUX en D. WILLERMAIN, <i>Offres publiques in Répertoire pratique du droit belge</i> (L. Van Gucht)	1508
G. McCORMACK, A. KEAY en S. BROWN, <i>European Insolvency Law - Reform and Harmonization</i> (F. De Leo)	1510
M.E. STORME (ed.), <i>Roerende zekerheden na de Pandwet</i> (S. Callewaert)	1511
N. TOLLENAAR, <i>Het pre-insolventieakkoord. Grondslagen en raamwerk</i> (F. De Leo)	1517
V. PAUMEN, T. VAN POUCKE, S. HUYGEBART en G. MARTYN, <i>De kunst van het recht - Drie eeuwen gerechtigheid in beeld</i> (O. Eloot)	1520
S. M. BAINBRIDGE en M.T. HENDERSON, <i>Limited Liability - A Legal and Economic Analysis</i> (F. De Leo)	1521
S. COOLS, <i>De bevoegdheidsverdeling tussen algemene vergadering en raad van bestuur in de NV in Vennootschaps- en Financieel Recht</i> (E. Callens) . . .	1523
M. FONTAINE, <i>Verzekeringsrecht</i> (S. Sobrie)	1524
G. KLEINHEYER en J. SCHRÖDER (eds.), <i>Deutsche und Europäische Juristen aus neun Jahrhunderten</i> (M. Storme)	1526

CONTRACTENRECHT

L.F. VAN HUYSTEEN, G.F. LUBBE en M.F.B. REINECKE, *Contract - General Principles (South Africa)* (Kaapstad: Juta 2016), 712 p.

Recht reikt verder dan onze landsgrenzen. Deze bemerking zal niemand verbazen. Rechtsvergelijking biedt een bron van inspiratie, zowel voor academici als voor practici. Ook deze bemerking zal menig jurist beamen. Toch heeft de jurist veelal de neiging zijn blik niet van het Belgische recht af te wenden. Dit betreft in vele gevallen een efficiënte oplossing, doch dit kan in andere gevallen tot gevolg hebben dat men een uitgestoken helpende hand negeert.

Weinig rechtssystemen worden door de tentakels van rechtsvergelijking ongemoeid gelaten. Dit geldt zeker voor het Zuid-Afrikaanse recht. Het Zuid-Afrikaanse recht is een zogenaamd gemengd rechtssysteem, hetgeen betekent dat het aspecten van zowel *common law* als *civil law* combineert. Dit maakt de studie van het Zuid-Afrikaanse recht uitermate interessant.

Contract: General Principles biedt een ideaal startpunt voor rechtsvergelijking met het Zuid-Afrikaanse verbintenissen- en overeenkomstenrecht. Het boek geeft een diepgaand overzicht van de beginselen van het verbintenissen- en overeenkomstenrecht. Deze beginselen worden geconfronteerd met hedendaagse ontwikkelingen (bv. het consumentenrecht) en grondwettelijke waarden (bv. gelijkheid). De auteurs maken hiertoe gebruik van een grote hoeveelheid rechtspraak, die werd bijgewerkt met het oog op het verschijnen van deze editie.

Contract: General Principles vangt aan met een bespreking van de begrippen ‘verbintenis’ en ‘overeenkomst’. Deze begrippen worden tevens op een zorgvuldige wijze van elkaar onderscheiden. In het daaropvolgende hoofdstuk wordt ingegaan op de beginselen van contractuele aansprakelijkheid. Contractuele aansprakelijkheid veronderstelt gebondenheid. De auteurs bespreken dan ook vooreerst de elementen die aanwezig moeten zijn opdat partijen zich in een contractuele verhouding ten opzichte van elkaar verhouden. De notie ‘gebondenheid’ krijgt eveneens een prominente plaats in hoofdstukken drie en vier die handelen over het aanbod, de aanvaarding en de wilsgebreken. Hoofdstuk vijf heeft betrekking op formaliteiten, zowel deze gecreëerd door de partijen zelf als deze gecreëerd door de wetgever. Bij wijze van voorbeeld kan verwezen worden naar de vereiste dat de overdracht van een onroerend goed een geschreven en ondertekende akte veronderstelt. In hoofdstuk zes komt het begrip ‘overmacht’ aan bod.

Hoofdstukken zeven en acht gaan over de principes van ‘*legality*’ (bv. de notie ‘openbare orde’) en ‘*certainty*’ (bv. de gevolgen van een onduidelijke overeenkomst). De inhoud en de werking van een overeenkomst worden in hoofdstuk 9 behandeld. In dit hoofdstuk komen onder andere het beding ten behoeve van een derde, de bewijsregels, de verschillende soorten verbintenissen en de goede trouw aan bod. In hoofdstuk 10 classificeren en bespreken de auteurs verschillende gevallen van contractbreuk, vooraleer zij in hoofdstuk 11 ingaan op de mogelijkheden die een met contractbreuk geconfronteerde partij kan ondernemen. De cessie wordt in hoofdstuk 12 besproken. In hoofdstuk 13 sluiten de auteurs het boek af met een bespreking van de beëindiging van verbintenissen.

Doorheen het boek hebben de auteurs steeds gepoogd een evenwicht te zoeken tussen de bindende kracht van de overeenkomst en de principes van waardigheid,

gelijkheid, redelijkheid, rechtvaardigheid en goede trouw. *Contract: General Principles* betreft een zeer lezenswaardig standaardwerk over het Zuid-Afrikaanse verbintenissen- en overeenkomstenrecht. Het verbintenissen- en overeenkomstenrecht wordt door de auteurs terecht niet afgezonderd van andere rechtsgebieden, maar op een diepgaande manier gekaderd in het Zuid-Afrikaanse rechtssysteem.

Sander BAEYENS

FAMILIAAL VERMOGENSRECHT

C. DE WULF, *Rechtsherstel voor verschuivingen van vermogen bij het einde van een huwelijk en bij het einde van een samenwoning* (Brugge: Die Keure 2017), 312 p., €108,49

De vraag naar rechtsherstel voor vermogensverschuivingen tussen echtgenoten en ongehuwd samenwonende partners doet recent heel wat stof opwaaien in de rechtspraak en rechtsleer. Vonnissen en arresten waarin de rechter moet oordelen over een mogelijke vergoeding voor dergelijke vermogensverschuivingen zijn talrijk. Niet zelden vordert bijvoorbeeld een echtgenoot of ongehuwd samenwonende partner die tijdens de relatie eigen gelden heeft geïnvesteerd in de aankoop of renovatie van de woning van de andere, een vergoeding voor deze investering wanneer de relatie later stukloopt. Ook de betaling van bepaalde schulden of kosten van de andere echtgenoot of ongehuwd samenwonende partner geeft in de praktijk aanleiding tot vele discussies wanneer men nadien de uitgegeven gelden wil terugvorderen.

Voor het beoordelen van deze vraag naar vergoeding is de concreet gekozen relatievorm van cruciaal belang in het Belgische recht. Waar echtgenoten gehuwd onder het wettelijk stelsel zich kunnen beroepen op de wettelijke vergoedingsregels uit de artikelen 1432 tot en met 1438 BW, moeten echtgenoten gehuwd onder een stelsel van scheiding van goederen en ongehuwd samenwonende partners terugvallen op het gemeen recht. Door het feit dat de echtgenoten en ongehuwd samenwonende partners zich in een affectieve relatie bevinden waar er een vertrouwensband is en waar geschreven bewijzen vaak ontbreken, ontstaan echter verschillende kwalificatieproblemen bij de toepassing van het gemeen recht. En laat dat nu net het uitgangspunt zijn van emeritus professor De Wulf in zijn recente boek *Rechtsherstel voor verschuivingen van vermogen bij het einde van een huwelijk en bij het einde van een samenwoning*.

In het boek pleit de auteur voor een principiële toepassing van de leer van de vermogensvermeerdering zonder oorzaak bij vermogensverschuivingen tussen de eigen vermogens van echtgenoten en ongehuwd samenwonende partners. Zodra vaststaat dat er een verarming is van de ene echtgenoot of ongehuwd samenwonende partner en de andere zich verrijkt heeft – daarbij rekening houdend met de wederzijdse bijdragen in de lasten van het huwelijk of het samenleven –, zou de leer van de vermogensvermeerdering zonder oorzaak van toepassing moeten zijn. De verarmde echtgenoot of samenwonende partner moet niet bewijzen dat er geen oorzaak of rechtvaardiging is voor de vermogensverschuiving. Het is omgekeerd; de verrijkte moet namelijk aantonen dat de vermogensverschuiving wel gerechtvaardigd was.

Dat kan ofwel door te bewijzen dat de vermogensverschuiving met een *animus donandi* gebeurde en dus in werkelijkheid een gift uitmaakte, ofwel door aan te tonen dat de vermogensverschuiving onder bezwarende titel was tot stand gekomen, als tegenprestatie voor bijdragen die de andere echtgenoot of partner heeft geleverd. Er moet volgens de auteur dus een omkering van de bewijslast zijn. Hij komt tot die conclusie na vast te stellen dat enerzijds geschreven stukken tussen echtgenoten en ongehuwd samenwonende partners in de regel ontbreken, terwijl anderzijds verschillende problemen bestaan bij de toepassing van de vermogensvermeerdering zonder oorzaak in dergelijk geval, die voornamelijk geconcentreerd zijn rond de vereiste van 'gebrek aan oorzaak'. Een extra argument wordt bovendien gevonden in de vergelijking met de wettelijke vergoedingsregels die van toepassing zijn binnen een huwelijk onder het wettelijk stelsel, voor vermogensverschuivingen tussen het gemeenschappelijk vermogen en het eigen vermogen van één van de echtgenoten. De echtgenoot die daar een vergoeding vordert, kan immers volstaan met het bewijs van de vermogensverschuiving zelf. De principiële toepassing van de vermogensvermeerdering zonder oorzaak in het geval van vermogensverschuivingen tussen de eigen vermogens van echtgenoten en ongehuwd samenwonende partners betekent volgens de auteur echter niet dat eenzelfde ontwikkeling moet worden gevolgd voor de algemene leer van de vermogensvermeerdering zonder oorzaak, buiten een familiale context. Diversificatie is volgens hem noodzakelijk.

Ook op procedureel vlak stelt de auteur een wijziging voor. De beoordeling van de vraag naar vergoedingen voor vermogensverschuivingen tussen echtgenoten en ongehuwd samenwonende partners moet volgens hem in de eerste plaats gebeuren door de notaris, als een soort eerste rechter. In het huidige Belgische recht is dat niet steeds het geval, aangezien een notarisvereffenaar slechts wordt aangesteld wanneer er sprake is van een onverdeeldheid (artikel 1207 e.v. Ger.W.). Volgens de auteur is de notaris echter het best geplaatst om in een familiale context het evenwicht in de bijdragen tot de lasten van het huwelijk of het samenleven te beoordelen en de verarming en correlatieve verrijking van de echtgenoten of partners vast te stellen. Door de bevoegdheden van de notaris te verruimen, worden alle affectieve en intieme relaties procedureel op dezelfde lijn geplaatst.

Het boek is opgebouwd uit twee grote delen. In een eerste deel gaat de auteur in op vermogensverschuivingen tussen echtgenoten, terwijl het tweede deel zich toespitst op vermogensverschuivingen tussen ongehuwd samenwonende partners.

Het eerste deel bestaat uit twee afdelingen. De eerste afdeling bespreekt de wettelijke vergoedingsregels uit de artikelen 1432 tot en met 1438 BW voor echtgenoten gehuwd onder het wettelijk stelsel. Deze vergoedingsregels hebben betrekking op vermogensverschuivingen die plaatsvinden tussen het gemeenschappelijk vermogen en het eigen vermogen van één van de echtgenoten. Voor verschuivingen tussen de twee eigen vermogens van de echtgenoten blijft het gemeen recht daarentegen gelden. De auteur beperkt zich niet tot een bespreking van de typische materiële verschuivingen die kunnen optreden; ook de situatie waarin er immateriële 'inspanningen' worden geleverd ten voordele van een eigen of gemeenschappelijk goed krijgt bijzondere aandacht. Daarnaast gaat de auteur expliciet in op de mogelijke vergoedingen in het kader van een handelszaak of een vrij beroep van één van de echtgenoten en op de verrekeningen bij persoonsverzekeringen en pensioenen – een handig overzicht voor de praktizijn onder ons. Tot slot duidt de auteur nog de verschillen aan wanneer de vermogensverschuivingen tijdens de periode van post-

communautaire onverdeeldheid na de ontbinding van het huwelijk zouden optreden, waar de wettelijke vergoedingsregels niet langer van toepassing zijn.

De tweede afdeling van het eerste deel is toegewijd aan vermogensverschuivingen die plaatsvinden tussen echtgenoten gehuwd onder een stelsel van scheiding van goederen, waar geen bijzondere rechtsregels van toepassing zijn en de echtgenoten moeten terugvallen op het gemeen recht. Centraal in deze afdeling staat de bespreking van de vermogensvermeerdering zonder oorzaak en van de verrekening van de bijdragen in de lasten van het huwelijk. De toepassingsvereisten voor de vermogensvermeerdering zonder oorzaak en de waardering van een eventuele vergoeding op die grond komen uitvoerig aan bod, net zoals de concrete berekeningswijze voor het beoordelen van de evenredige bijdragen van de echtgenoten in de lasten van het huwelijk. Dit alles wordt gestaafd met talrijke verwijzingen naar recente arresten en vonnissen, die steeds uitvoerig worden becommentarieerd. Zo uit de auteur bijvoorbeeld terecht kritiek op de rechtspraak die de eigen wil van de verarmde als een oorzaak voor de vermogensverschuiving aanmerkt, zonder na te gaan of de verarmde werkelijk de wil had om een *definitieve* vermogensverschuiving tot stand te brengen. Het Hof van Cassatie is hem daarin recent nogmaals bijgetreden, door een arrest van het hof van beroep te Antwerpen te casseren dat die oefening niet voldoende had doorgevoerd (Cass. 9 juni 2017). Verder gaat de auteur ook in op de bewijsvoering gelinkt aan eigendomsvorderingen en vorderingen tot herstel van vermogensverschuivingen tussen echtgenoten gehuwd onder een stelsel van scheiding van goederen. Wanneer er bij huwelijkscontract vermoedens van vereffening van de vergoedingen van dag tot dag zijn ingevoegd, moeten zij volgens de auteur steeds worden geïnterpreteerd als weerlegbare vermoedens. Het tegenbewijs moet telkens met alle middelen van recht kunnen worden bewezen, zelfs als het betrokken beding daarvoor een geschrift lijkt te vereisen. Tot slot volgt een hoofdstuk over de vermogensverschuivingen binnen een stelsel van scheiding van goederen met een toegevoegd participatievermogen (beperkt gemeenschappelijk vermogen, intern gemeenschappelijk vermogen of verrekenbeding). De centrale vraag is hier welke regels van toepassing zijn: de wettelijke vergoedingsregels uit de artikelen 1432 tot en met 1438 BW, dan wel het gemeen recht. De gebruikte termen in het huwelijkscontract zijn steeds bepalend.

Het tweede deel van het boek richt zich op de vermogensverschuivingen tussen ongehuwd samenwonende partners, waaronder zowel wettelijk als feitelijk samenwonende partners worden begrepen. De auteur zoomt in dit deel in op de verschillende vereffeningverrichtingen bij het einde van de samenwoning, waaronder de terugname van de eigen goederen, de beoordeling van de evenredige bijdrage in de kosten van het samenleven en diverse herstelmogelijkheden voor vermogensverschuivingen. Opnieuw wijdt de auteur een apart hoofdstuk aan de vermogensvermeerdering zonder oorzaak als herstelmogelijkheid voor vermogensverschuivingen, met een uitgebreid overzicht van feitelijke situaties waarin de vordering op deze rechtsgrond ingewilligd werd door de rechter, en van feitelijke situaties waarin de vordering op deze rechtsgrond geweigerd werd. De focus van dit hoofdstuk ligt op de beoordeling van de toepassingsvereiste 'gebrek aan oorzaak'. Het is echter opmerkelijk dat de auteur niet ingaat op de recente discussie over de subsidiariteitsvereiste van de vermogensvermeerdering zonder oorzaak. Volgens de subsidiariteitsvereiste kan de verarmde zich niet op de vermogensvermeerdering zonder oorzaak beroepen wanneer hij of zij nog over een andere rechtsgrond beschikte of kon beschikken om de verarming te corrigeren. Bepaalde rechtspraak weigerde op

die basis een vergoeding voor vermogensvermeerdering zonder oorzaak in situaties waarin de eisende samenwonende partner zich in hoofdorde beroepen had op een andere rechtsgrond zoals de lening. Hoewel de eiser niet slaagde in het bewijs van deze overeenkomst, kon hij of zij in ondergeschikte orde toch niet meer steunen op de vermogensvermeerdering zonder oorzaak, omdat hij of zij zelf al een oorzaak had aangebracht voor de vermogensverschuiving en er daardoor niet langer voldaan was aan de subsidiariteitsvereiste. Het eerder vermelde Cassatiearrest van 9 juni 2017 brengt echter ook op dit punt duidelijkheid: “*Het subsidiair karakter staat evenwel niet eraan in de weg dat de eiser zijn vordering in hoofdorde steunt op een of meer andere grondbelangen en subsidiair op de verrijking zonder oorzaak voor het geval de rechter oordeelt dat eerst genoemde grondbelangen in werkelijkheid niet voor handen zijn.*” Afsluiten doet de auteur met een toemaatje: diverse aandachtspunten bij de vereffeningsovereenkomsten tussen ex-samenwonende partners. Hieronder bespreekt hij de vereffening van schulden, de tontine- en aanwasbedingen, onderhoudsverplichtingen tussen ex-samenwonende partners en de problematiek van de huisvesting na relatiebreuk.

Het boek *Rechtsherstel voor verschuivingen van vermogen bij het einde van een huwelijk en bij het einde van een samenwoning* kan terecht worden gezien als een nieuw basiswerk rond vermogensverschuivingen tussen echtgenoten en ongehuwd samenwonende partners. Het biedt verschillende commentaren op recente rechtspraak en geeft een alomvattend overzicht van de problematiek, met aandacht voor praktijkgerichte voorbeelden.

Michelle AERTS

FINANCIËEL RECHT

X. DIEUX en D. WILLERMAIN, *Offres publiques in Répertoire pratique du droit belge* (Brussel: Bruylant 2016), 394 p., €110

In onderhavig boek analyseren Xavier Dieux en Didier Willermain in 5 hoofdstukken het hoe en waarom van de openbare aanbestedingen.

Het boek is logisch opgebouwd. In een eerste hoofdstuk bespreken de auteurs de ruimere inbedding van deze rechtsmaterie. Een bespreking volgt van de toepasselijke regelgeving, waarbij deze telkens in hun historische context worden geplaatst. Op deze manier krijgt de lezer een globaal overzicht van de wordingsgeschiedenis van de huidige teksten, wat hem moet helpen bij het begrijpen van de draagwijdte ervan. Op de bladzijden 76 t.e.m. 79 wordt ten slotte op schematische wijze weergegeven wat de toepasselijke regelgeving is met betrekking tot specifiek gekozen aspecten.

In een tweede hoofdstuk komen de basisprincipes en -begrippen aan bod die gemeenschappelijk zijn aan de openbare biedingen. Veel belang wordt daarbij gehecht aan de begrippen ‘financieel instrument’ en ‘beleggingsinstrument’. Daarnaast wordt dieper ingegaan op het onderscheid tussen de verschillende marktbegrippen. Ook de gevolgen van de MIFID-regelgeving worden in dit hoofdstuk geanalyseerd. Ten slotte volgt ook een algemene en inleidende beschrijving van de verschillende openbare aanbestedingen.

Vanaf het derde hoofdstuk volgt dan een diepgaande analyse van de verschillende aspecten die het recht rond de openbare overnamebiedingen rijk is.

In het derde hoofdstuk zelf analyseren de auteurs de regelgeving die van toepassing is op de openbare aanbidding van plaatsingsinstrumenten en toelating van die instrumenten op een gereguleerde markt. Terecht wordt in dit hoofdstuk ruim aandacht besteed aan het prospectus en de goedkeuring ervan. Ook de internationalisering van een Belgisch prospectus komt aan bod, waarbij in hoofdzaak de (Europese) paspoortregeling wordt besproken. Traditioneel bevatten de prospectussen ook vermeldingen om te vermijden dat een prospectus zich ook aan internationale regelgeving dient te conformeren (met name die van de Verenigde Staten). Een korte bespreking van deze analyse had het werk nog omvattender gemaakt.

De meeste aandacht besteden de auteurs aan de openbare overnamebiedingen. In eerste instantie bespreken de auteurs bepaalde definities die eigen zijn aan de overnamebiedingen. Niet in het minst wordt in deze afdeling aandacht besteed aan het begrip ‘onderling overleg’, waarbij de auteurs het niet schuwen hun eigen standpunt en eigen interpretaties mee te geven. Elk aspect van het openbaar overnamebod wordt door de auteurs minutieus behandeld en geanalyseerd. Over de bevoegdheid van de autoriteit, gaat het dan naar de regelgeving inzake vrijwillige overnamebiedingen. Daarbij worden op omstandige wijze de verschillende aspecten van dit soort overnamebod behandeld. Zo wordt onder meer op een duidelijke manier het verloop van een openbaar overnamebod doorlopen, en worden de voorwaarden van een bod en de modaliteiten van een vrijwillig bod behandeld.

Daarna komen bepaalde specifieke vormen van het overnamebod aan bod, zoals inkoop van eigen aandelen en het openbaar ruilbod. Ten slotte gaat het dan over de afweermechanismen van een overnamebod naar de regelgeving inzake verplichte overnamebiedingen. Hier worden op extensieve wijze onder meer de toepassingsvoorwaarden van de biedplicht, de afwijkingsmogelijkheden en de procedure geanalyseerd. Dit onderdeel wordt afgesloten met een bespreking van de overgangsbepalingen.

In hoofdstuk vijf analyseren de auteurs ten slotte kort nog de openbare uitkoopaanbiedingen; zowel de gewone als de vereenvoudigde variant komen aan bod.

Ondanks de veelheid aan regelgevingen die elkaar kruisen en de complexiteit die daar mee gepaard gaat, slagen de auteurs er met verve in een heldere en omvattende analyse te maken. Het boek kenmerkt zich door een uitvoerige analyse van de behandelde onderwerpen, die blaakt van een doorgedreven kennis van en een massa aan praktijkervaring binnen de behandelde materies. De stof wordt door de auteurs in hapklare brokken voorgeschoteld, zonder daarbij de diepgaande analyse uit het oog te verliezen die ontzettend nuttig blijkt voor de dagelijkse praktijk. Het boek is met andere woorden een ware handleiding voor iedere practicus die van ver of dichtbij met openbare aan- of overnamebiedingen in aanraking komt.

Lander VAN GUCHT

INSOLVENTIERECHT

G. McCORMACK, A. KEAY en S. BROWN, *European Insolvency Law - Reform and Harmonization* (Cheltenham: Elgar 2017), 512 p., £95

In maart 2015 heeft de Europese Commissie een team van het *Centre of Business Law and Practice* van de University of Leeds (via een aanbesteding, zie *call for tender* JUST/2014/JCOO/PR/CIVI/0075) de opdracht gegeven om een rechtsvergelijkende studie van de verschillende lidstaten uit te voeren. Het team heeft daarvoor samengewerkt met nationale rapporteurs van die lidstaten (voor België: Koen Bytberier en Matthias Gesquière) alsook met rapporteurs van de Verenigde Staten en Noorwegen (als *comparator countries*). Het uiteindelijke doel van die opdracht is o.m. het creëren van een competitief ondernemingsklimaat waarbij ondernemingen in economische moeilijkheden snel ontbonden worden (zodat de beschikbare activa op de meest efficiënte wijze gealloceerd worden), én waarbij ondernemingen die gereed kunnen worden, zo snel mogelijk gereorganiseerd worden. Dat zou als voordeel hebben dat er een toename is van economische groei en jobs, *i.e.* de prioriteit van dhr. Jean-Claude Juncker.

Het team van de University of Leeds werd daarvoor belast met een vierdelige opdracht: (i) het verzamelen van gegevens over de hervormingen in de Europese lidstaten naar aanleiding van de Aanbeveling (2014/135/EU) van de Commissie van 12 maart 2014 inzake een nieuwe aanpak van faillissement en insolventie, (ii) het verzamelen van informatie om de rechtsvergelijkende kennis van de Commissie over een aantal thema's (waaronder bijvoorbeeld de regelgeving m.b.t. insolventiefunctionarissen en de verdachte periode, plichten en aansprakelijkheden van bestuurders, procedurele voorwaarden van formele insolventieprocedures) te verbeteren, (iii) het verzamelen van informatie over procedures waarover insolvente consumenten in de verschillende lidstaten beschikken (m.i.v. tijdsduur, publicatievereisten en schuldeiserscontrole), en (iv) het identificeren van rechtsgebieden waar ongelijkheden in nationale rechtsstelsels grensoverschrijdende problemen veroorzaken.

Dit boek geeft thematisch de verschillende onderzochte aspecten weer. Zeer bruikbaar in de praktijk zijn alvast de talrijke vergelijkingstabellen doorheen de verschillende hoofdstukken, die elk een bepaalde sub-thematiek behandelen. Dankzij die tabellen kan men in één oogopslag de voornaamste verschillen in de onderzochte nationale rechtsstelsels identificeren.

Na een *inleidend* hoofdstuk starten de auteurs met het *eerste* hoofdstuk over de aansprakelijkheid en diskwalificatie van bestuurders. Het *tweede* hoofdstuk behelst de regelgeving m.b.t. insolventiefunctionarissen. Een interessante vaststelling is dat in vele nationale rechtstelsels de schuldeisers (als principaal) een bepaalde inspraak hebben over de aanstelling van de curator (als agent). Het *derde* hoofdstuk betreft de rangregeling en de volgorde van voorrechten. Daarbij apprecieer ik ten zeerste dat de auteurs niet enkel de verschillen in de nationale rechtstelsels bespreken (waarmee ze hun opdracht reeds op afdoende wijze vervuld zouden hebben), maar ook aandacht hebben voor de economische *ratio* van het bestaan van voorrechten. Hoofdstuk *vier* bespreekt de regelgeving m.b.t. de verdachte periode. Er wordt o.a. nagegaan hoe lang die verdachte periode duurt in de verschillende rechtstelsels, en of de nieuwe financiering, die men bekomt tijdens een reorganisatieprocedure, in de verschillende rechtstelsels wordt beschermd tegen die verdachte periode. Het *vijfde*

hoofdstuk heeft aandacht voor de procedurele aspecten van de formele insolventieprocedures. Daarbij gaat aandacht uit naar de opening van insolventieprocedures, alsook naar de betrokkenheid van de verschillende schuldeisers in die procedures. Zo valt direct op dat veel rechtsstelsels, in tegenstelling tot het Belgisch rechtstelsel, gebruik maken van schuldeiserscomités om schuldeisers mee inspraak te geven in de insolventieprocedures. In het gedeelte over *pre-packs* vinden we helaas geen vermelding terug van het arrest Estro/Smallstep van het Europees Hof van Justitie. De verklaring daarvoor treffen we aan in het gegeven dat de informatietoeverlevering door de nationale rapporteurs (behoudens een kleine informatieoverdracht hier en daar) gestopt is op 31 oktober 2015. Verder wordt er nog onderzocht of de verschillende rechtsstelsels aparte procedures hebben voor kleine tot middelgrote ondernemingen (KMO's), dan wel één gemeenschappelijke procedure voor alle ondernemingen. Het *zesde* hoofdstuk behandelt de Aanbeveling van de Europese Commissie van 12 maart 2014 en de implementatie daarvan. Met die aanbeveling (als voorloper van het voorstel voor een richtlijn van 22 november 2016) promoot de Commissie o.a. het categoriseren van de verschillende schuldeisers in klassen. De auteurs gaan na in welke mate de verschillende rechtsstelsels reeds conformeren aan die Aanbeveling. Het *zevende* hoofdstuk behandelt de tweede kans voor ondernemers. Het *achtste* en laatste hoofdstuk is de schriftelijke neerslag van de derde opdracht en behandelt dus de procedures m.b.t. insolvente consumenten.

Dit werk hoort m.i. thuis in het rijtje van een aantal belangwekkende studies die reeds gevoerd zijn door INSOL Europa (*Comparative Legal Analysis of the Member States' Relevant Provisions and Practices*), INSOL Internationaal (www.insol.org/page/33/insol-publications), EBRD (<http://assessment.ebrd.com/insolvency-office-holders/2014/report.html>), de Universiteit van Leiden (*Principles and Best Practices for IOHs*) en de Wereldbank (*Report on the Treatment of the Insolvency of Natural Persons*, alsook het *Doing Business* project). Het werk is dan ook een onmisbaar naslagwerk voor de Europese en nationale wetgevers, academici alsook praktijkjuristen die in een Europese of internationale insolventiepraktijk werkzaam zijn. Het gegeven dat het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Europese Commissie getuigt reeds van haar relevantie voor komende Europeesrechtelijke en nationale insolventiehervormingen.

Frederik DE LEO

INSOLVENTIERECHT

M.E. STORME (ed.), *Roerende zekerheden na de Pandwet* (Antwerpen: Intersentia 2017), xvi + 356 p., €110

Het voorliggende boek 'Roerende zekerheden na de Pandwet' vormt de neerslag van de studiedag 'Het recht inzake roerende zekerheden na de Pandwet en de reparatiewet' die op 7 juni 2017 aan de KU Leuven werd gehouden. Deze studiedag kwam er naar aanleiding van de hervorming van het recht inzake roerende zekerheden door de Pandwet van 11 juli 2013 en de Wijzigingswet van 25 december 2016. Het betreft een grote herziening van het Belgische zekerheidsrecht op roerende goederen, waarbij sommige aspecten alsnog behouden bleven.

De elf auteurs die aan de totstandkoming van deze bundel hebben meegewerkt, bespreken op grondige wijze de meeste aspecten van deze nieuwe wetgeving, maar hebben tevens oog voor het samenspel tussen de nieuwe regels en de regels die blijven gelden. Het werkstuk is opgebouwd uit elf bijdragen waarin de auteurs telkens vanuit een ander oogpunt ingaan op de nieuwe wetgeving.

In de eerste bijdrage (*De nieuwe Pandwet: doelstellingen en uitgangspunten*) komen de achtergronden, de doelstellingen en de uitgangspunten van de hervorming uitgebreid aan bod. De auteur Eric Dirix is als voormalig voorzitter van de expertencommissie tot herziening van het recht betreffende roerende zakelijke zekerheden bij uitstek geschikt om dit onderwerp voor zijn rekening te nemen. Het voorontwerp van deze expertencommissie lag ten grondslag aan de nieuwe wetgeving. De auteur stelt de rechtspraktizijn onmiddellijk gerust door aan te tonen dat de nieuwe Pandwet niet zo revolutionair is als men zou kunnen denken doordat de nieuwe wet trouw blijft aan vele reeds bestaande concepten en regels. Bij gebeurlijke leemten in het Belgische zekerheidsrecht en, in het bijzonder, in de nieuwe regelgeving dient de rechtspraak de zogenaamde functionele benadering te volgen. Vervolgens haalt de auteur de buitenlandse voorbeelden aan die in grote mate een inspiratiebron vormen voor de nieuwe wet. Ten slotte geeft de auteur duiding bij het toepassingsgebied en de basisconcepten van de nieuwe wettelijke regeling.

Vincent Sagaert behandelt in zijn bijdrage (*Het eigendomsvoorbehoud (en retentierecht) onder de Pandwet*) de twee voorbehouden zekerheidsmechanismen die reeds bestonden maar voortaan tevens wettelijk verankerd zijn in het Burgerlijk Wetboek, te weten het eigendomsvoorbehoud en het retentierecht. Het retentierecht komt slechts zeer beknopt aan bod op het einde van de bijdrage. Daarentegen wordt het eigendomsvoorbehoud zeer uitvoerig besproken. Vooreerst schetst de auteur bondig de ‘crisis’ van het eigendomsvoorbehoud vóór de hervorming, waarvoor de Pandwet een oplossing geboden heeft. De rest van de bijdrage wordt gewijd aan het nieuwe regime van het eigendomsvoorbehoud onder de Pandwet. Hierbij komen onder meer de volgende topics aan bod: het fenomeen van de veralgemening van het eigendomsvoorbehoud door de Pandwet, de al dan niet verplichte registratie en de daaraan verbonden modaliteiten, de verruiming van deze zekerheid in het geval de bezwaarde goederen niet langer *in natura* terug te vinden zijn bij de schuldenaar, de uitwerking van het eigendomsvoorbehoud, startend met een overzicht van de algemene beginselen vermits deze niet uitgewerkt worden in de Pandwet, de omvang van het ‘supervoorrecht van de onbetaalde verkoper’ en het verrijkingsverbod in hoofde van de verkoper. Doorheen het werk haalt de auteur concrete voorbeelden en oplossingen voor gebeurlijke conflicten aan. Daarnaast verwerkt de auteur ook heel wat cassatierechtspraak waar relevant. Vincent Sagaert sluit zijn bijdrage af met een korte vermelding inzake het overgangsrecht en een kritische noot bij de nieuwe regeling onder de Pandwet.

In de volgende bijdrage (*Algemene beginselen bij de verpanding van roerende goederen*) gaat Ruud Jansen op kritische wijze en met een frisse kijk in op het nieuwe pandrecht. Bij wijze van inleiding geeft de auteur een beknopt overzicht van de bestaande pijnpunten in het huidige recht. Vervolgens legt de auteur achtereenvolgens de focus op de regels van totstandkoming, werking en gevolgen van het nieuwe pandrecht. Hierbij maakt de auteur een onderscheid tussen de totstandkoming van de (verbintenisrechtelijke) pandovereenkomst enerzijds en van het (zakenrechtelijke) pandrecht anderzijds. Vervolgens behandelt de auteur de kenmerken die eigen zijn

aan dit zakelijk zekerheidsrecht en de verhoudingen tussen pandhouder en pandgever. In tegenstelling tot voorheen gaat de nieuwe wet uitgebreid in op de vraag hoe pandhouder en pandgever het verpande goed mogen gebruiken of verbruiken. Ruud Jansen bestudeert tevens de diverse gevaren voor het behoud van het pandrecht, meer bepaald de onroerendmaking, vermenging en verwerking van de bezwaarde goederen. Zo ook bevestigt de nieuwe wet de zakelijke subrogatie als belangrijke uitzondering op het specialiteitsbeginsel. Ten slotte besteedt de auteur aandacht aan de nieuwe regels met betrekking tot de rangconflicten. Doorheen de bijdrage wijst de auteur op de gelijkenissen of verschillen met het vroegere pandrecht en met het hypotheekrecht. Daarnaast identificeert de auteur gebeurlijke leemten in de nieuwe wetgeving en reikt hij hiervoor oplossingen aan.

De wetgever heeft ervoor geopteerd om aan de pandgever-consument een bijzondere bescherming te bieden. In de vierde bijdrage (*De bescherming van de consument bij pandovereenkomsten*) analyseert Reinhard Steennot deze bijzondere beschermingsregeling. Vooreerst analyseert de auteur uitvoerig het begrip consument in de zin van de Pandwet, geïnspireerd door de rechtspraak van het Hof van Justitie. Aan de hand van concrete voorbeelden verduidelijkt de auteur de toepassing van het bestemmingscriterium. Daarna komt de vereiste van een geschrift aan bod. In de bijdrage wordt er een duidelijk onderscheid gemaakt tussen het registerpand, het vuistpand en het pand op schuldvorderingen. Reinhard Steennot onderzoekt tevens of een pandovereenkomst op elektronische wijze tot stand kan komen wanneer de pandgever een consument is. De auteur is van mening dat dit niet mogelijk is bij een registerpand, maar wel bij een vuistpand. Op heldere wijze wordt de wijze waarop de waarde van de goederen bepaald zou moeten worden geanalyseerd, zo ook de manier waarop de beperking van het gewaarborgde bedrag toegepast moet worden. Daarna gaat de auteur uitgebreid in op de realisatie van het pand wanneer de pandgever een consument is. Hierbij wordt een overzicht gegeven van de diverse uitwinningsmogelijkheden. Ten slotte behandelt de auteur zeer kort de bijzondere bescherming die de consument geboden wordt in het kader van het eigendomsvoorbehoud. Reinhard Steennot geeft doorheen zijn bijdrage eveneens de visie van andere auteurs weer en biedt antwoord op gebeurlijke tegenargumenten. Bovendien betreurt de auteur dat er geen duidelijke sancties zijn bepaald voor het geval waarin de wettelijke voorschriften die strekken tot bescherming van de consument, worden miskend.

In het besproken werk heeft Jasmine Malekzadem twee topics voor haar rekening genomen. Haar eerste bijdrage in de bundel (*De uitwinning van pandrechten na de hervorming*) heeft betrekking op de uitwinningsmogelijkheden van de in pand gegeven goederen. Dit betreft een eerder algemene uiteenzetting van de panduitwinning. De auteur beschrijft eerst het oude regime, d.i. het vigerend recht vóór de hervorming van de Pandwet. Daarna komt het nieuwe uitwinningsregime onder de Pandwet aan bod. Hierbij staat de contractuele vrijheid van de partijen centraal op voorwaarde dat de uitwinning op economisch verantwoorde wijze geschiedt. De Pandwet voorziet een aantal uitwinningsmethoden op niet-exhaustieve wijze, nl. de openbare en onderhandse verkoop en de toe-eigening. Deze methoden worden bondig door de auteur besproken. Jasmine Malekzadem gaat eveneens in op de bevoegdheid van de beslagrechter op wie de belanghebbenden zowel tijdens als na de uitwinning beroep kunnen doen. Vervolgens wijst de auteur de lezer op het feit dat er een bijzondere uitwinningsprocedure geldt wanneer de pandgever een consument is. Ten slotte wordt op heldere wijze weergegeven in welke zin de realisatie van

verpande schuldvorderingen gewijzigd is.

Hierop aansluitend (*Capita selecta panduitwinning*) behandelt Roel Fransis enkele bijzondere vraagstukken over de panduitwinning en in het bijzonder bij een registerpand verstrekt door een pandgever niet-consument, tenzij anders aangegeven. De auteur benadrukt echter dat de onderzochte vraagstukken niet exhaustief zijn. Vooreerst stelt de auteur de territoriale bevoegdheid van de beslagrechter in vraag, meer bepaald in het geval van internationale financieringstransacties waarbij de woonplaats van zowel de pandgever als de pandhouder in het buitenland gelegen is en de in pand gegeven goederen zich in België bevinden. De volgende problematische situatie die de auteur aankaart is het geval waarin verschillende pandhouders onderling een geschil hebben. De auteur bespreekt verschillende scenario's en stelt een aantal praktische oplossingen voor. Niettemin is de auteur er zich van bewust dat er verschillende uitleggingsvragen rijzen wanneer de beslagrechter van de woonplaats van de pandhouder bevoegd is ingeval de pandgever geen woonplaats heeft in België. Roel Fransis bespreekt een aantal technieken om het onderpand veilig te stellen met het oog op latere uitwinning zoals het bewarend beslag. In dit geval treedt er echter een probleem op wanneer het onderpand een handelszaak is, bestaande uit diverse types van samenstellende goederen zoals roerende goederen, goederen onroerend door bestemming, schuldvorderingen etc. Daarnaast bepaalt de Pandwet dat elke belanghebbende het pand kan bevrijden tot aan de uitwinning door de gewaarborgde schuldvordering en de gemaakte uitwinningskosten te betalen. De uitoefening van dit lossingsrecht wordt nader bestudeerd, zoals het tijdstip van uitoefening en het bedrag van de gewaarborgde schuldvordering. De auteur behandelt tevens de volgende vraag: wat indien er een conflict ontstaat tussen opeenvolgende uitwinningsprocedures, zoals beslag nadat de pandhouder de uitwinning van zijn pandrecht heeft aangevat? Daarna bestudeert de auteur de verhuur als uitwinningswijze waarbij er sprake is van dwangvertegenwoordiging van de pandgever. Onder meer de contractspartijen van de huurovereenkomst en de bevoegdheden van de pandgever en pandhouder worden besproken. Roel Fransis analyseert tevens op kritische wijze de manier waarop de verdeling van de executieopbrengst zou moeten geschieden. Ten slotte komt de bevoegdheid van de beslagrechter aan bod. Hierbij maakt de auteur een onderscheid tussen een expeditieve procedure en een procedure na de voltooiing van de uitwinning. Daarnaast bespreekt de auteur tevens de termijnen van ontvankelijkheid voor het instellen van een vordering en de berekeningswijze. Via deze bijdrage is Roel Fransis erin geslaagd om aan te zetten tot verdere reflectie.

De zevende bijdrage (*Het pandregister*) is van de hand van Luc Bontinck en handelt over de grootste nieuwigheid van deze hervorming, namelijk een registersysteem om het gevestigde pandrecht tegenwerpelijk te maken aan derden. Vooreerst situeert de auteur de totstandkoming en evolutie van het pandregister. Vervolgens beantwoordt de auteur een zestal vragen inzake de registratie van gegevens in het pandregister:

- Wie kan gegevens registreren in het pandregister?
- Hoe verloopt de identificatie en authenticatie van de persoon die gegevens wil registreren in het pandregister?
- Welke gegevens moeten worden geregistreerd?
- Welke verrichtingen kunnen in het pandregister worden geregistreerd?
- Hoe gebeurt de betaling van de verschuldigde retributie voor registratie in het pandregister?

- Hoe wordt de registratie in het pandregister bewezen?

In het volgende onderdeel bestudeert de auteur de raadpleging van het pandregister. Hierbij komende de volgende vragen aan bod:

- Wie kan gegevens in het pandregister raadplegen?
- Hoe kan of moet de persoon die gegevens in het pandregister wil raadplegen, zich authenticeren?
- Welke gegevens uit het pandregister kunnen worden geraadpleegd?
- Hoe moet de persoon die gegevens uit het pandregister wil raadplegen de verschuldigde retributie betalen?
- Hoe worden de raadpleging van het pandregister en de zoekresultaten bewezen?

De heldere structuur van deze bijdrage (vraag-antwoord) verlaagt de drempel om gebruik te maken van dit registratiesysteem. Na het lezen van dit onderdeel is het pandregister voor de rechtspraktizijn niet langer een onbekende.

De meest omvangrijke bijdrage van deze bundel (*Zekerheidsrechten op schuldvorderingen (op naam)*) is te danken aan Matthias E. Storme. Hierin worden de zekerheidsrechten op schuldvorderingen besproken. De auteur heeft ervoor geopteerd om niet alleen de pandrechten op schuldvorderingen te bekijken, maar tevens andere zekerheidsrechten op schuldvorderingen, weliswaar op beknopte wijze. De bijdrage start met de voorbehouden zekerheidsrechten op schuldvorderingen zoals het eigendomsvoorbehoud. Daarna bespreekt de auteur het pandrecht op schuldvorderingen. Hierbij komen achtereenvolgens aan bod de wijze van totstandkoming van het pandrecht (inbegrepen de geldigheids-, vorm- en bewijsvoorschriften van de pandovereenkomst, het onderpand, de verzekerde schuldvordering, de schuldeiser en de tegenwerpelijkheid aan derden), de obligatoire rechten en plichten van partijen die uit de pandovereenkomst voortvloeien, de regels inzake behoud en tenietgaan van het pandrecht waaronder het volgrecht en de zakelijke subrogatie, de gevolgen van de inpandgeving in de 'interne' verhouding met de gecedeerde schuldenaar en ten slotte de 'externe' gevolgen of rechten van de pandhouder in verhouding tot derden. In het daaropvolgende luik bestudeert de auteur kort de fiduciaire cessie van een schuldvordering. Vervolgens komen de niet-abstracte rechtstreekse vorderingen als zekerheidsrechten aan bod, zoals de rechtstreekse vordering van een schadelijder jegens de niet-verplichte aansprakelijkheidsverzekeraar, de rechtstreekse vordering en het voorrecht van de onderaannemer jegens de opdrachtgever, de rechtstreekse vordering van een houder van een wisselbrief tegen de betrokkene en diens voorrecht, de rechtstreekse vordering van de hoofdverhuurder op de onderverhuurder en een aantal (para)fiscale voorrangrechten. Hierbij worden de verbintenisrechtelijke en goederenrechtelijke gevolgen van de diverse rechtstreekse vorderingen besproken. Zo ook analyseert de auteur het specifieke geval waarin schuldvorderingen, waarop zekerheidsrechten gevestigd zijn, verkregen zijn door zakelijke subrogatie. Ten slotte bestudeert Matthias E. Storme de regels die de conflicten tussen meerdere zekerheidsrechten op eenzelfde schuldvordering oplossen. In deze bijdrage wordt de abstractheid en complexiteit van deze materie doorbroken door middel van concrete voorbeelden, wat het leesproces vergemakkelijkt.

Koen Panis en Robbert Jacobs nemen in hun bijdrage (*Wet Financiële Zekerheden en Pandwet: tussen polaroid en het digitale tijdperk*) de interactie tussen de Wet Financiële Zekerheden (hierna: WFZ) en de Pandwet onder de loep. De bijdrage start met een overzicht van de huidige publiciteitstechnieken in het Belgische zekerheidsrecht. Vervolgens behandelen de auteurs de totstandkoming van de WFZ waarbij het

verschaffingsvereiste grondig geanalyseerd wordt. Daarna wordt het nieuwe regime onder de Pandwet besproken. De auteurs zijn van mening dat het in principe mogelijk is om een registerpand te vestigen op bepaalde financiële instrumenten zoals aandelen op naam. Niettemin komen de auteurs tot het besluit dat enkel panden mét buitenbezitstelling kunnen voldoen aan de vereisten van de WFZ en een registerpand voldoet hier niet aan. Aldus doet een potentiële pandhouder er goed aan om zowel het aandelenregister als het nationaal pandregister te verifiëren wanneer hij overweegt een pand op aandelen op naam te nemen. Op overtuigende wijze poneren de auteurs dat een louter registerpand op financiële instrumenten geen zakelijke-zekerheidsovereenkomst betreft die onder het toepassingsgebied van de WFZ valt. Derhalve zal een pandhouder die slechts een registratie heeft in het Nationaal Pandregister zich tevreden moeten stellen met de gemeenrechtelijke regels van de Pandwet. Vervolgens analyseren de auteurs op heldere wijze de essentiële verschillen tussen beide regimes die zich voornamelijk situeren op het vlak van de gewaarborgde schuldvorderingen (maximumbedrag), de insolventiebestendigheid van beide pandrechten en de consumentenbescherming. Ten slotte besluiten de auteurs dat het (afgezwakte) verschaffingsvereiste van de WFZ voor schuldvorderingen onder haar toepassingsgebied ironisch soepeler blijft dan het nieuwe regime van de Pandwet geïnspireerd op de *Collateral-Richtlijn*. Deze bijdrage biedt de lezer op gefundeerde wijze nieuwe inzichten in de wisselwerking tussen de WFZ en de nieuwe Pandwet.

De tweede bijdrage in deze bundel van de hand van Jasmine Malekzadem (*Zekerheidsrechten op intellectuele eigendomsrechten na de Pandwet*) betreft de verpanding van intellectuele eigendomsrechten. Hoewel de titel van deze bijdrage het tegendeel doet vermoeden, wordt er niet ingegaan op andere zekerheidsfiguren dan het pandrecht. Bovendien komen enkel geregistreerde intellectuele eigendomsrechten aan bod, meer bepaald octrooien, merken, tekeningen en modellen. Vooreerst wordt het maatschappelijk belang van intellectuele eigendomsrechten benadrukt en de tekortkoming waarmee het Belgische zekerhedenrecht te kampen heeft, toegelicht. Vervolgens wordt de lezer eerst ingeleid in de intellectuele eigendomsrechten alvorens de auteur dieper ingaat op de inpandgeving ervan. Wat betreft de inpandgeving geeft de auteur de problematiek onder het oude recht weer, zo ook de oplossing die de nieuwe Pandwet biedt. Ten slotte beschrijft Jasmine Malekzadem de reeds bestaande registratiesystemen krachtens bijzondere wetgeving voor octrooien, merken, tekeningen en modellen teneinde de inpandgeving ervan tegenwerpelijk te maken aan derden, en de wisselwerking van deze publiciteitsmechanismen met het pandregister. De auteur pleit voor de dubbele registratie van het pandrecht op intellectuele eigendomsrechten om latere discussies over de datum van tegenwerpelijkheid van het pandrecht te vermijden. Aldus moet het pandrecht niet alleen in de daartoe bestemde specifieke registers worden ingeschreven, maar tevens in het nationale pandregister.

Sander Van Loock sluit het besproken boek af met zijn bijdrage (*De security agent in de nieuwe Pandwet*) over de zekerheidsagent. De Pandwet introduceert namelijk de figuur van zekerheidsagent, d.i. een vertegenwoordiger die de zekerheidsrechten beheert voor een fluctuerende groep van schuldeisers, in het Burgerlijk Wetboek. Vooreerst situeert de auteur deze figuur zowel in het Belgische als in het Europese en internationale recht. Vervolgens wordt kort ingegaan op de *parallel debt*-constructie met aandacht voor de structuur en de geldigheid ervan. Hierbij wordt eveneens het ophefmakende Belvédère-arrest van de Franse *Cour de cassation* besproken, zo ook de pijnpunten van de *parallel debt*-constructie. Daarna komt de figuur

van zekerheidsagent uitvoerig aan bod. Hierbij gaat de auteur in op het toepassingsgebied *ratione materiae* en *ratione personae*, de kwalificatie van de vertegenwoordiging, de opdracht en bevoegdheden van de zekerheidsagent, de bescherming van de rechten van de begunstigen, de aansprakelijkheid van de begunstigen en de zekerheidsagent voor handelingen van de zekerheidsagent, en de gevolgen van de wijziging van de samenstelling van de groep van begunstigen. Doorheen deze bijdrage werpt Sander Van Loock een aantal concrete praktische vragen op, waarop de Pandwet zelf geen (uitdrukkelijk) antwoord biedt, en tracht hij een gefundeerde oplossing te formuleren.

Dit verzamelwerk biedt stevig onderbouwde analyses en praktische antwoorden op een hele reeks concrete vragen over het Belgische zekerheidsrecht zoals het er na de inwerkingtreding van de Pandwet en de Wijzigingswet zal uitzien. Aldus is dit boek welgekomen voor wie het nieuwe zekerheidsrecht wil leren kennen.

Sandra CALLEWAERT

INSOLVENTIERECHT

N. TOLLENAAR, *Het pre-insolventieakkoord. Grondslagen en raamwerk* (Deventer: Wolters Kluwer 2016), xix + 423p p., €75

Dit boek vormt de schriftelijke neerslag van het doctoraal proefschrift van Nico Tollenaar, dat op donderdag 1 december 2016 aan de Rijksuniversiteit Groningen werd verdedigd. De doelstelling van zijn doctoraat is duidelijk: het ontwikkelen van een rechtvaardigingsgrondslag én raamwerk voor pre-insolventieakkoorden. Het pre-insolventieakkoord definieert hij als (i) een dwangakkoord, dat (ii) gerechtelijk is, in de zin dat een rechterlijke homologatiebeslissing in beginsel vereist zal zijn om het akkoord aan tegenstemmers op te leggen, (iii) dat uitsluitend is toe te passen in de context van financiële insolventie (inclusief pre-insolventie), en (iv) zelfstandig tot stand is te brengen buiten en volledig los van de bestaande meeromvattende insolventieprocedures van surseance en faillissement (p. 5). De Belgische lezer zal daarin de kenmerken van de gerechtelijke reorganisatie door collectief akkoord herkennen.

Na een inleidend hoofdstuk (hoofdstuk 1), start Tollenaar met de zoektocht naar een rechtvaardigingsgrond voor en het doel van het *faillissementsrecht* (hoofdstuk 2). Tollenaar vertrekt daarbij vanuit het “*creditors’ bargain*” model van Thomas H. Jackson en Douglas G. Baird. Dat model beschouwt het insolventierecht als de uitkomst van een hypothetische overeenkomst die de schuldeisers *ex ante* (dus voor insolventie) zijn overeengekomen. In die hypothetische overeenkomst zouden schuldeisers enkel wijzigingen aan hun individuele verhaalsrechten toestaan indien zij daardoor *als groep* erop vooruit zouden gaan. Tollenaar stelt echter een verfijning voor van dat model. Hij bepleit dat (in zijn later raamwerk) geen enkele *deelgroep* van schuldeisers met de voorgestelde insolventierechtelijke regel erop achteruit mag gaan. Iedere deelgroep moet er m.a.w. op vooruit gaan (*i.e.* Pareto-efficiëntie). De keuze voor Pareto-efficiëntie als criterium kan nochtans bekritiseerd worden. Het zal immers zelden het geval zijn dat een voorgestelde maatregel geen enkele deel-

groep benadeelt. Op die manier beschermt men dus de *status quo*, en daarmee elke *niet-pareto*-optimale bepaling die reeds bestaat in de huidige wetgeving.

Vervolgens is het de beurt aan de zoektocht naar de rechtvaardigingsgrond voor en het doel van een *zelfstandig dwangakkoord* (hoofdstuk 3). Tollenaar bouwt daarbij voort op zijn verfijnd model, dat zijn intrede doet zodra er geen realistische kans meer is om insolventie af te wenden. Een belangrijk inzicht daarbij is dat het dwangakkoord niet gebeurt ten gunste van de schuldenaar, maar wel ten gunste van de schuldeisers als groep. Een herstructurering zal immers vaak tot een hogere opbrengst voor de schuldeisers leiden dan een liquidatie. Dat valt te verklaren door een aantal prijsdrukkende factoren bij liquidatieprocedures, waaronder (niet-limitatief) de noodzaak om snel te verkopen en negatieve publiciteit. Voorts merkt Tollenaar op dat het effect van een reorganisatieprocedure fundamenteel verschilt van een faillissementsprocedure. Bij een faillissementsprocedure worden de procedurele individuele executierechten van schuldeisers ingewisseld voor procedurele collectieve verhaalsrechten met als doel een verhoogde materiële opbrengst voor de schuldeisers. Bij een reorganisatieprocedure worden de materiële rechten van schuldeisers op contanten ingeperkt ten voordele van andere schuldeisers die bij een liquidatie helemaal geen materieel recht hadden op een uitkering. Bijgevolg zijn de deelgroepen die bij een liquidatie recht hadden op een contante uitkering bij reorganisaties slechter af dan bij liquidaties. Aangezien die praktijk niet past binnen zijn verfijnd model, stelt hij voor om aan de niet-instemmende deelgroepen een contant bedrag uit te keren dat gelijk is aan wat zij zouden verkrijgen bij een liquidatie; wat verder gaat dan de *creditors best interest test* (*infra*).

De vraag waarom een insolventierechtelijke akkoordregeling niet zuiver “democratisch” kan gebeuren, beantwoordt Tollenaar in het volgende deel (hoofdstuk 4). Hoewel ik geen voorstander ben van het woordgebruik “*democratische besluitvorming*” bij vennootschappen en insolventieprocedures (zie F. DE LEO, “Economics trumps politics. De valkuil van democratische besluitvoering bij vennootschappen en insolventieprocedures”, te verschijnen), wordt in dit hoofdstuk de *ratio* van stemmen in klassen en *cram down* mechanismen, die tevens vervat zitten in het voorstel van Europese richtlijn van 22 november 2016 betreffende preventieve herstructureringsstelsels, een tweede kans en maatregelen ter verhoging van de efficiëntie van herstructurerings-, insolventie- en kwijtingsprocedures, en tot wijziging van Richtlijn 2012/30/EU, op een heldere wijze toegelicht. Vervolgens geeft Tollenaar een overzicht van de verschillende ogenblikken waarop gewaardeerd dient te worden alsook een antwoord op de vraag hoe men bij een pre-insolventieakkoord kan waarden (hoofdstuk 5). Die waardering is immers moeilijker dan bij een liquidatieprocedure, waarbij de waardering gebeurt door de markt.

Boeiend, zowel vanuit wetenschappelijk als praktisch oogpunt, is de externe rechtsvergelijking met het Amerikaanse *Chapter 11* (hoofdstuk 6) en de Engelse *scheme of arrangement* (hoofdstuk 7). In zijn bespreking van het Amerikaanse recht heeft hij o.a. kritiek op de te grote betrokkenheid van de rechter (en de te kleine rol voor – het opnieuw ongelukkig verwoorde – “*crediteurendemocratie*”), het te lange moratorium en de *creditors best interest test*, die volgens Tollenaar niet ver genoeg gaat. Die test waarborgt immers enkel dat schuldeisers een uitkering ontvangen met een *waarde* die verondersteld wordt gelijk te zijn aan wat zij zouden verkrijgen bij een collectieve liquidatieprocedure, maar waarborgt niet dat die uitkering in *contanten* gebeurt. Vervolgens krijgt de *scheme of arrangement* de nodige lading kritiek. Zo

is ze kostelijk en complex, dient ze altijd een element van *give and take* te bevatten, en ontbreekt een (noodzakelijk) *cram down* mechanisme.

Le moment suprême is de beschrijving van het raamwerk voor een pre-insolventie-akkoord (hoofdstuk 8). Daarbij wordt o.a. gepleit voor een effectieve rechterlijke controle. Dat betekent méér gespecialiseerde rechtbanken (de controle die gebeurt, moet effectief zijn) en minder controlemomenten (te veel controle maakt de procedure log). Daarnaast zouden, naast de schuldenaar, ook de schuldeisers moeten beschikken over een initiatiefrecht om een akkoord aan te bieden; een voorstel waarmee ik het volledig eens ben. Een akkoord zou worden aangenomen indien een meerderheid van klassen vóór stemt. Daarbij stelt Tollenaar – enigszins verrassend “ondemocratisch” – voor om geen *head count* in te voeren. Een klasse wordt geacht te hebben vóór gestemd indien de vorderingen van de vóór-stemmende schuldeisers 2/3 van alle vorderingen in die klasse, die aan de stemming hebben deelgenomen, vertegenwoordigen.

Tot hiertoe is het doctoraat intertemporeel en interterritoriaal interessant. De bevindingen in de navolgende hoofdstukken zijn dat minder. Tollenaar beoordeelt immers ook de aanbeveling inzake een nieuwe aanpak van faillissement en insolventie van de Europese Commissie van 12 maart 2014 (hoofdstuk 9). Die aanbeveling is vandaag echter al omgezet in het voorstel van Europese richtlijn van 22 november 2016. De beoordeling van het Nederlandse voorontwerp van de WCO II (hoofdstuk 10), is dan weer minder interessant voor de Belgische jurist. Het behoeft bovendien geen uitleg dat voorontwerpen snel veranderen, en het desbetreffende hoofdstuk de tand des tijds niet geheel zal kunnen doorstaan. Niettemin zijn veel aanbevelingen in de tekst vandaag nog bijzonder relevant (ik denk daarbij aan de omgekeerde *absolute priority rule* die in het voorstel van Europese richtlijn ontbreekt). Het boek eindigt ten slotte met een samenvatting, conclusies en suggesties voor verder onderzoek, zowel in het Nederlands (hoofdstuk 11) als in het Engels (hoofdstuk 12).

Een boekbespreking eindigt gewoonlijk met een aan- dan wel afraden om het boek aan te kopen voor de betere (privé-)bibliotheek. Mijns inziens is dit boek zonder meer een *must have* voor de collectie van iedere insolventiejurist, m.i.v. de Belgische juristen. Dit boek verschaft de lezer een onmisbaar inzicht in de *ratio* van het voorstel van Europese richtlijn van 22 november 2016. Tollenaar heeft niet enkel een uitmuntende presentatiestijl – zo heb ik het genoeg gehad om zijn presentatie bij te wonen op het congres *Eyes on Insolvency 2017* te Amsterdam –, maar ook een uitermate vlotte schrijfstijl. Het boek is op een zodanige wijze geschreven zodat de tekst gemakkelijk te begrijpen is voor iedere jurist, ook zij die het rechtseconomisch denken nog niet (geheel) onder de knie zouden hebben.

Frederik DE LEO

KUNST EN RECHT

V. PAUMEN, T. VAN POUCKE, S. HUYGEBART en G. MARTYN, *De kunst van het recht - Drie eeuwen gerechtigheid in beeld* (Tielt: Lannoo 2016), 208 p., €29,99

De kunst van het recht is de catalogus van de gelijknamige tentoonstelling, die van 28 oktober 2016 tot 5 februari 2017 in het Brugse Groeningemuseum liep. Deze tentoonstelling, met als referentieperiode de jaren 1450-1750, bracht in beeld enerzijds hoe het recht destijds in de kunst werd afgebeeld en anderzijds hoe de rechtspraak een kunst was en is. Hiertoe werden, naast een aantal topwerken uit de huiscollectie van het Groeninge en andere Brugse collecties, meer dan 120 werken uit zowel Belgische als buitenlandse en zowel private als publieke verzamelingen samengebracht. Het resultaat was een schitterende verzameling schilderijen, drukken, manuscripten en andere artefacten. Al deze waren tot stand gekomen en destijds gebruikt in de context van recht en rechtspraak. Allemaal samen gaven zij een verbluffend beeld van wat in de referentieperiode als recht werd gezien, en vooral hoe het juridische metier zichzelf en zijn plaats in de wereld destijds zag. De catalogus bevat, voor wie de tentoonstelling heeft gemist of voor wie thuis wil nagenieten, prachtige afbeeldingen van de tentoongestelde werken, begeleid van een bespreking door een brede keure van experts in het kunsthistorische en rechtshistorische veld.

Concreet vangt het werk uiteraard aan met een inleiding die een zeer algemeen overzicht geeft van de ontwikkeling van recht en rechtspraak in de Lage Landen van de post-Romeinse periode tot de referentieperiode en die de context schept waarin de in de collectie tentoongestelde werken functioneerden. Vervolgens passeert doorheen een tweede en derde hoofdstuk een reeks casussen de revue. Deze werken recurrente motieven in de rechtsiconografie uit. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan het Salomonsoordeel of het Oordeel van Cambyzes. Aan de hand van deze voorbeelden worden bepaalde aspecten van de rechtspraak en het denken over rechtspraak uit de referentieperiode uitgewerkt. Een vierde hoofdstuk gaat meer specifiek in op de rechtspraak en rechtsbeleving van Brugge in de tijd van de referentieperiode. Een vijfde en laatste hoofdstuk brengt uiteindelijk op basis van de bevindingen uit de eerdere hoofdstukken een synthese van hoe recht in het geheel in de referentieperiode werd beoefend en afgebeeld.

Eventuele kritieken op het werk kunnen in twee richtingen gaan, en in beide richtingen zijn zij vlot te weerleggen. Voor sommigen bespreekt het wellicht te veel individuele werken of casussen. Wie het werk van A tot Z leest kan bijgevolg het gevoel krijgen dat er geen einde komt aan de opsomming. Ook kan de ongeduldige lezer het gevoel krijgen dat het werk aangaande bepaalde voorbeelden of andere details al eens in herhaling valt. Evenwel is de bespreking van iedere casus een individuele bijdrage, die geschreven is om als afzonderlijke tekst gelezen te worden. Bijgevolg kan de meer ongeduldige lezer *cherry picken* zonder iedere casus te hoeven lezen om inzicht te krijgen in die elementen die hem interesseren. Dat bepaalde elementen dan meermaals vermelding krijgen is een onvermijdelijk neveneffect hiervan.

Voor anderen gaat het werk misschien niet diep genoeg op bepaalde onderwerpen in. Bepaalde elementen van de besproken kunstwerken, zoals techniek, lijnenspel,... blijven zelfs volledig buiten beeld. Dit is echter onvermijdelijk bij een werk als het voorliggende. De collectie waarop het werk betrekking heeft bevatte een brede keure prachtige topwerken. In het geheel geeft zij in die mate veel stof tot

bespreking dat het onmogelijk zou zijn alles in een enkel boek te vatten. De focus ligt op de interactie tussen kunst en de maatschappelijke perceptie en zelfperceptie van het recht in de referentieperiode. Dit bespreekt het werk zeer grondig. Voor wie desondanks op zijn honger blijft zitten eindigt iedere casus met een verwijzing naar verdere literatuur.

Een jurist die de tentoonstelling bezocht zag niet alleen een verzameling prachtige kunstwerken, maar kreeg langs deze weg ook een waardevolle spiegel op het eigen werk voorgehouden. Een jurist die de tentoonstelling zelf heeft gemist is onmiskenbaar in het ongelijk. Het prachtige boek dat de catalogus is, geeft een waardevolle terugblik op de tentoonstelling en haar lessen, of voor wie ze miste, de kans om ze laattijdig alsnog te ontdekken.

Olivier ELOOT

VENNOOTSCHAPSRECHT

S. M. BAINBRIDGE en M.T. HENDERSON, *Limited Liability - A Legal and Economic Analysis* (Cheltenham: Elgar 2016), 336 p., £90

Het belang van vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid voor onze welvaart kan moeilijk overschat worden. In 1911 zei Nicholas Murray, de toenmalige voorzitter van Columbia University, in een – ondertussen wereldbepaalde – speech het volgende: *“I weigh my words when I say that in my judgement the limited liability corporation is the greatest single discovery of modern times.... Even steam and electricity are far less important than the limited liability corporation, and they would be reduced to comparative impotence without it.”* Die gedachtegang verklaart meteen de relevantie (en illustratie op de cover) van voorliggend boek.

Het boek, geschreven door professor Bainbridge (University of California) en professor Henderson (University of Chicago), behandelt het leerstuk van de beperkte aansprakelijkheid enerzijds en de doctrine van het doorprikken van die beperkte aansprakelijkheid (*“piercing the corporate veil”*) anderzijds.

Het eerste luik, namelijk een bespreking van *“the greatest single discovery of modern times”*, vangt aan met een korte uiteenzetting over de geschiedenis van de beperkte aansprakelijkheid bij vennootschappen. Al snel gaan de auteurs over naar de redenen, oftewel de socio-economische *ratio*, om de aansprakelijkheid van aandeelhouders te beperken. Daarbij kijkt men achtereenvolgens naar (i) de beperkte aansprakelijkheid als – logisch? – gevolg van rechtspersoonlijkheid; (ii) de ethische vragen die rijzen bij persoonlijke aansprakelijkheid van aandeelhouders van grote (publieke) vennootschappen (is het bv. ethisch om een kleine aandeelhouder-belegger van een beursgenoteerde vennootschap persoonlijk aansprakelijk te stellen voor een rechtshandeling bevolen door een meerderheidsaandeelhouder?); (iii) de prikkels die beperkte aansprakelijkheid creëert om risico's te nemen, wat nodig is om winstgevend te ondernemen; (iv) de beperkte aansprakelijkheid als uiting van een (historisch) populistisch democratisch beleid en (v) de beperkte aansprakelijkheid als *“majoritarian default rule”*. Die laatste verklaring krijgt, gelet op haar overtuigingskracht, terecht de meeste aandacht. Die verklaring vindt haar oorsprong in

de contracttheorie, volgens dewelke de vennootschap een sociaal contract is. De schuldeisers stemmen m.a.w. vrijwillig in met de beperkte aansprakelijkheid van aandeelhouders. Aangezien er bij het tot stand komen van dat contract substantiële transactiekosten aanwezig zijn, dient de beperkte aansprakelijkheid van aandeelhouders als “*majoritarian default rule*” te gelden. De auteurs maken die stelling niet enkel hard voor contractuele schuldeisers, maar ook voor onvrijwillige schuldeisers (zowel bij publieke als besloten vennootschappen). Bainbridge heeft die stelling reeds in 2001 verdedigd, en Henderson sluit zich dus in dit boek daarbij aan. Daarmee uiten ze expliciet hun meningsverschil met Hansmann en Kraakman die voorstander zijn om de beperkte aansprakelijkheid van aandeelhouders niet te laten gelden t.a.v. schuldeisers uit een onrechtmatige daad. *Interesting, to say the least...*

Het tweede luik behandelt de thematiek van *piercing the corporate veil*, die bij veel juristen tot de verbeelding spreekt. De auteurs bespreken vooreerst de bestaande Amerikaanse doctrine en rechtspraak betreffende dat leerstuk met een navolgend kort rechtsvergelijkend deel. Vervolgens besluiten ze dat de figuur van *piercing the corporate veil* in de praktijk bezwaarlijk een succes genoemd kan worden. Ze bevindt zich daarentegen in een sluier van onzekerheid en vaagheid: “*piercing is like lightning, not the stable and predictable electric current coming into your house. The cases in which courts pierce the corporate veil are characterized more by sloppiness – the failure to dot i’s and cross t’s – or by judicial intuition rather than an analytical approach to identifying abuse of the corporate form.*” Zij argumenteren daarbij om de doctrine van *piercing the corporate veil* volledig af te schaffen. Rechterlijke organen zouden zich daarentegen moeten focussen op de vraag of de geviseerde aandeelhouders zelf de onrechtmatige gedraging hebben bevolen en of zij aansprakelijk gesteld kunnen worden onder andere bestaande leerstukken. Daarmee zouden de rechterlijke organen afstappen van vage concepten zoals de “*alter ego*” theorie, waardoor er meer rechtszekerheid (en bijgevolg meer welvaart) zou ontstaan.

Bainbridge en Henderson hebben met dit boek de bestaande (voornamelijk Amerikaanse) doctrine en rechtspraak betreffende de beperkte aansprakelijkheid van vennootschappen en *piercing the corporate veil* op een coherente wijze samengebracht. Daardoor is dit boek een ideaal naslagwerk voor de praktijkjurist die zich onder Amerikaans recht zou willen wagen aan het doorprikken van de beperkte aansprakelijkheid van aandeelhouders in een vennootschap. Vanuit academisch oogpunt is dit boek minstens even interessant voor de niet-Amerikaanse jurist. De rechtseconomische theorie die erin verrat zit, zet aan tot het in vraag stellen van bestaande doctrines, zoals die van *piercing the corporate veil*. Voorts zou iedere jurist (en student) die met vennootschappen bezig is, de socio-economische *ratio* van beperkte aansprakelijkheid moeten begrijpen. Dit boek is daarvoor een bijzonder geschikt hulpmiddel.

Frederik DE LEO

VENNOOTSCHAPSRECHT

S. COOLS, *De bevoegdheidsverdeling tussen algemene vergadering en raad van bestuur in de NV in Vennootschaps- en Financieel Recht* (Roeselare: Roularta Media Group 2016), 735 p., €169,81

Dit lijvige boek uit de reeks van het Jan Ronse Instituut voor Vennootschaps- en Financieel Recht vormt de commerciële editie van het proefschrift waarmee Sofie Cools in 2014 aan de KU Leuven promoveerde tot doctor in de rechten. Het werk onderzoekt op gedetailleerde wijze de bevoegdheidsverdeling tussen de algemene vergadering en de raad van bestuur in de NV. De drie delen van het boek vormen samen een stevig doorwrocht analysekader voor de verdeling van bevoegdheden tussen de vennootschapsorganen. De materie werd bijgehouden tot 30 november 2014.

In DEEL I van het boek ontwikkelt de auteur een normatief kader voor een optimale wettelijke bevoegdheidsverdeling tussen de algemene vergadering en de raad van bestuur. De daarbij gehanteerde invalshoek is hoofdzakelijk rechtseconomisch. Het uitgangspunt is dat een efficiënte bevoegdheidsverdeling de maximalisatie van de aandeelhouderswaarde op lange termijn faciliteert. Op verschillende plaatsen in de rechtseconomische analyse brengt de auteur echter gepaste nuanceringen aan om ook de belangen van andere *stakeholders* in het referentiekader te integreren. Vooreerst brengt doctor Cools op basis van de transactiekostenleer en de *agency*-theorie de kosten en baten inzake bevoegdheidsverdeling in kaart. Steunend op de bevindingen uit die kosten-batenanalyse worden vervolgens een aantal vuistregels geformuleerd voor een efficiënte wettelijke bevoegdheidsverdeling tussen de genoemde vennootschapsorganen. De auteur komt hierbij tot een duidelijk en hanteerbaar aanknopingspunt voor de bevoegdheidsverdeling. De aan- of afwezigheid van belangenconflicten (in de ruime zin van het woord) in hoofde van de bestuurders wordt namelijk geïdentificeerd als het normatieve hoofdcriterium waaraan de bevoegdheidsverdeling tussen de algemene vergadering en de raad van bestuur kan worden vastgeknoot. De beschreven principes, en de fijngevoelig daarop aangebrachte correcties, zouden een bevoegdheidsverdeling moeten toelaten aan de laagst mogelijke kosten.

Het in deel I ontwikkelde normatieve toetsingskader wordt in DEEL II toegepast enerzijds op het basissysteem voor bevoegdheidsallocatie en anderzijds op de verschillende beslissingsbevoegdheden. Daarbij beoogt doctor Cools een binaire opdeling te maken tussen bevoegdheden die de algemene vergadering dan wel de raad van bestuur toekomen. Vooreerst toetst de auteur het basissysteem van bevoegdheidstoewijzingen aan het rechtseconomisch referentiekader. Daarbij wordt een verfrissende opdeling geconcipieerd tussen expliciete, impliciete en *inherente* bevoegdheden. Vervolgens onderzoekt de auteur in welke mate de belangen van de raad van bestuur bij de positiefrechtelijke toewijzing van concrete bevoegdheden in tegenstrijd zijn met de maximalisatie van de aandeelhouderswaarde op lange termijn. De auteur behandelt zowel de beslissingen waarbij de raad van bestuur een direct belangenconflict heeft, als de beslissingen waarbij er zich slechts op indirecte wijze een belangenconflict manifesteert. In verschillende passages van dit deel worden ook boeiende suggesties *de lege ferenda* gedaan.

Waar deel II nog abstractie maakte van de concrete vormgeving van de verschillende beslissingsbevoegdheden en uitging van een binaire bevoegdheidsverdeling

tussen raad van bestuur en algemene vergadering, vervolmaakt DEEL III het onderzoek door deze elementen te nuanceren. Zoals bekend beschikt de raad van bestuur over de residuaire bevoegdheden binnen de vennootschap. De algemene vergadering moet dus op een of andere wijze beslissingsbevoegdheden worden toegewezen. Deel III vangt aan met een analyse van de manieren waarop de algemene vergadering met bevoegdheden kan worden bekleed. De auteur systematiseert de materie via de noties exclusieve, concurrerende, zelfstandige en gedeelde bevoegdheden. Doctor Cools deelt de laatstgenoemde categorie verder op in bevoegdheden tot machtiging van de raad van bestuur, bevoegdheden die onderhevig zijn aan een exclusief initiatiefrecht van de raad van bestuur en goedkeurings- of vetorechten bij beslissingen van de raad van bestuur. Vervolgens erkent en behandelt dit boek ook de belangrijke rol van de raad van bestuur bij het voorbereiden en uitvoeren van beslissingen. Ten slotte wordt het geheel nog verder verfijnd door de mogelijke afwijkingen van de wettelijke bevoegdheidsverdeling in kaart te brengen.

De delicate en genuanceerde evenwichtsoefening die doctor Cools maakt, mondt finaal uit in een overkoepelend denkkader dat toelaat de bevoegdheidsverdeling tussen de algemene vergadering en de raad van bestuur te verklaren en te beoordelen. Mede hierdoor vormt de vrucht van doctor Cools' arbeid niet enkel een bijzonder origineel, maar ook een uitermate bruikbaar werk. Zowel de academicus als de praktizijn zal in dit boek zijn gading vinden. De academicus treft een stevig beargumenteerd, methodologisch sterk en conceptueel vernieuwend werk aan, dat doorspekt is met stimulerende aanbevelingen *de lege ferenda*. De praktizijn zal – vooral in deel III – een uitmuntend instrument vinden om na te gaan welk vennootschapsorgaan bij welke beslissing met beslissingsbevoegdheid wordt bekleed.

Evarest CALLENS

VERZEKERINGSRECHT

M. FONTAINE, *Verzekeringsrecht* (Brussel: Larcier 2017), 853 p., €180

Het verzekeringsrecht heeft de afgelopen jaren een opvallende transformatie ondergaan. Men hoeft slechts te kijken naar de inwerkingtreding van de Wet van 4 april 2014 betreffende de verzekeringen, of naar de Controlewet die op 13 maart 2016 werd aangenomen, om vast te stellen dat het landschap grondig is hertekend. Ook de nationale en supranationale rechtspraak heeft niet stilgestaan. Zo zijn op het vlak van de grondrechten belangrijke principiële arresten geweest. Van de weeromstuit bleken de bestaande basiswerken in het verzekeringsrecht verouderd. Alleen al de henummering van de wetsartikelen die de Wet van 4 april 2014 met zich meebracht, leidde ertoe dat de bestaande handboeken eigenlijk helemaal herschreven moesten worden.

En zo geschiedde. In 2016 verscheen een herwerkte editie van Fontaines *Droit des assurances*. Enkele maanden later ging de nieuwe editie van dat andere standaardwerk, het *Handboek verzekeringsrecht* van Vansweevelt en Weyts, ter perse. In 2017, tot slot, verscheen van Fontaines werk de Nederlandse vertaling (*Verzekeringsrecht*). Daarmee is meteen gezegd dat de vertaler van dienst, Kristiaan Bernauw, een pluim verdient voor het titanenwerk dat hij op een dergelijk korte tijdsspanne heeft verricht.

Fontaines *Verzekeringsrecht* is met zijn 853 bladzijden een slordige 150 bladzijden dikker dan de vorige Nederlandstalige editie van 2011. De structuur bleef wel behouden. Die structuur sluit nauw aan bij de opbouw van de Wet betreffende de verzekeringen. Na een algemene inleiding (1) en een hoofdstuk over de grondbeginselen en wezenlijke bestanddelen van de verzekeringsovereenkomst (2), volgen hoofdstukken over gemeenschappelijke regels (3), regels toepasselijk op verzekeringen tot vergoeding van schade of tot uitkering van een vast bedrag (4), regels toepasselijk op schadeverzekeringen (zaakverzekeringen, aansprakelijkheidsverzekeringen, kostenverzekeringen) (5) en op persoonsverzekeringen (6), en tot slot twee afsluitende hoofdstukken over medeverzekering en herverzekering (7) en over verzekeringstussenpersonen (8).

Opvallende afwezigheid in deze structuur is het toezichtmechanisme op de verzekeringssector. Dat toezichtmechanisme vinden we niet in een afzonderlijk hoofdstuk terug, en kreeg in plaats daarvan een veeleer bescheiden plaats in het inleidend hoofdstuk toebedeeld. Dat is op zich een verdedigbare keuze, dat ertoe leidt dat het werk veeleer beschouwd kan worden als een meer gefocust 'handboek inzake de verzekeringsovereenkomst', dan als een verhandeling over het verzekeringsrecht *sensu lato*.

Hoe dan ook maakt het werk geen aanspraak op exhaustiviteit. Wél biedt het de lezer een robuust en helder overzicht van de regelgeving ter zake, gekoppeld aan een uitgebreid voetnotenapparaat en een nog uitgebreidere bibliografie. De rechtspracticus die het boek ter hand neemt, vindt ofwel meteen een antwoord op zijn vraag, ofwel een verwijzing naar verdere informatie. In ieder geval zal hij het werk niet tevergeefs raadplegen.

Het gebruiksgemak en de praktische relevantie van het werk worden nog vergroot door de (bewonderenswaardig consequente) wijze waarop stevast verwezen wordt naar *zowel* de oude *als* de nieuwe nummering van wetsbepalingen. De lezer wordt het gedoe met concordantietabellen bespaard, en kan zonder probleem oude en nieuwe teksten naast elkaar leggen.

Vanuit hetzelfde perspectief van gebruiksgemak, valt het enigszins beperkte trefwoordenregister wel te betreuren. Een aantal niet onbelangrijke trefwoorden (BA, WAM, levensverzekering, ...) vinden we daar niet in terug. Voor wie snel iets wil opzoeken, zal het register dan ook niet altijd een even grote hulp zijn. Gelukkig wordt dat deels gecompenseerd door de eenvoudige en glasheldere opbouw van het werk. De overzichtelijke inhoudstafel zal de lezer vaak sneller de weg wijzen dan het trefwoordenregister.

Dit boek is zonder meer een standaardwerk dat thuishoort in de boekenkast van elke rechtspracticus. Het is diepgaand, buitengewoon helder geschreven (en vertaald!), met regelmatig een concreet voorbeeld ter bevordering van de begrijpbaarheid en levendigheid. Het geheel getuigt van een groot didactisch inzicht. Op die manier is het werk een waar handboek, een overzichtelijke gids die de lezer naar antwoorden leidt, veeleer dan een vormeloze encyclopedie waarin de lezer dreigt te verdinken. Dat het gaat om een monografie, het werk van (grotendeels) één man – die het begrip 'emeritaat' kennelijk een geheel eigen invulling geeft – maakt het eindresultaat des te indrukwekkender.

Sven SOBRIE

VARIA

G. KLEINHEYER en J. SCHRÖDER (eds.), *Deutsche und Europäische Juristen aus neun Jahrhunderten* (Tübingen: Mohr Siebeck 2017), xvii + 622 p., €29,99

Sinds 1976 verschijnt deze indrukwekkende inventaris van (beroemde) juristen uit Europa. In de zesde uitgave werden meer dan 100 namen vermeld met telkens de levensloop, de voornaamste publicaties van betrokkene en de literatuur daaromtrent. Het werd een weelde van grote juristen, die het recht in Europa sinds 1100 hebben geboetseerd. Er waren wel enkele ontdekkingen, zoals bv. Jacob Grimm, die ons beter bekend is vanuit de sprookjeswereld dan vanuit het recht. Er waren natuurlijk ook lacunes.

Vanzelfsprekend waren de Duitse rechtsgeleerden goed vertegenwoordigd, doch ook de Franse en de Engelse. De Lage Landen zijn ondervertegenwoordigd met voor Nederland Cornelis Van Bynkershoek, Hugo Grotius, Johannes Voet en Gerard Noodt, en voor ons land enkel François Laurent – dan nog in de Anhang. Mijns inziens ontbreken verder Edward Meyers, Paul Scholten, Chaïm Perelman, en voor elders in Europa Niklas Luhmann, Mauro Cappelletti en Basil Markesinis. Eigenaardig vind ik de zogeheten Anhang, met een korte toelichting voor een 250 personen, als een soort aanhangsel met juristen die “*für die Gesamtentwicklung weniger repräsentativ sind*”.

Het boek in zakformaat met meer dan 600 bladzijden is mijns inziens een zeer waardevol instrument dat men best binnen handbereik houdt, naast de wetboeken en woordenboeken.

Marcel STORME

AANGEKONDIGD

- T.J. ZYWICKI en P.J. BOETTKE, *Research Handbook on Austrian Law and Economics* (Cheltenham: Elgar 2017), 456p., £140
- N. PORTUGAELS, *Dading in Artikel & Commentaar* (Mechelen: Wolters Kluwer 2017), viii + 228 p., €89,70
- E. VAN CAMP en I. MERTENS, *Insolventie van ondernemingen - Wet van 11 augustus 2017* (Mechelen: Wolters Kluwer 2017), ix + 276 p., €84,50
- N. MASSAGER en N. GALLUS (eds.), *Procréation médicalement assistée et gestation pour autrui* (Limal: Anthemis 2017), 230 p., €79
- J. SCHEIFELE, *Die gesellschaftsrechtlichen Grenzen des Insolvenzplanverfahrens* (Wiesbaden: Springer 2018), xxvi + 233 p., €42,99
- D. OTO-PERALIAS en D. ROMERO AVILA, *Legal Traditions, Legal Reforms and Economic Performance - Theory and Evidence* (Londen: Springer 2017), x + 252 p., €84,79
- T. HOEREN en B. KOLANY-RAISER (eds.), *Big Data in Context - Legal, Social and Technological Insights* (Londen: Springer 2018), xii + 120 p., €21,19
- D. MATRI, *Covenants and Third-Party Creditors - Empirical and Law & Economics Insights Into a Common Pool Problem* (Londen: Springer 2017), xvii + 265 p., €121,89
- N. SOMERS, *Dagelijks bestuur in de NV* (Antwerpen: Intersentia 2017), xx + 450 p., €160
- J. ROZIE, S. RUTTEN en A. VAN OEVELEN (eds.), *Samenloop van strafrechtelijke, privaatrechtelijke en bestuurlijke sancties* (Antwerpen: Intersentia 2017), 150 p., €51,89
- W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2017* (Brugge: Die Keure 2017), 491 p., €110
- A. CATALDO en A. PÜTZ (eds.), *De quoi le contrat est-il le nom?* (Limal: Anthemis 2017), 264 p., €83,96
- G. RUE (ed.), *Aspects juridiques de l'économie collaborative in Les Dossiers du BJS* (Limal: Anthemis 2017), 284 p., €83,02
- G. STRAETMANS, *Actualia economisch recht en consumentenbescherming* (Antwerpen: Intersentia 2017), 70 p., €33,02
- S. MACLEOD en C. HODGES, *Redress Schemes for Personal Injuries* (Oxford: Hart Publishing 2017), 736 p., £85
- I. DOMURATH, *Consumer Vulnerability and Welfare in Mortgage Contracts* (Oxford: Hart Publishing 2017), 224 p., £65
- M. HEYMANS (ed.), *Topics vereffening-verdeling na (echt)scheiding in Echtelijke moeilijkheden &* (Brussel: Larcier 2018), 140 p., €65
- W. VANDENBUSSCHE, *Bewijs en onrechtmatige daad* (Antwerpen: Intersentia 2017), xxx + 812 p., €190

- D. VERHOEVEN, *Productaansprakelijkheid en productveiligheid* (Antwerpen: Intersentia 2018), xxi + 730 p., €190
- R. VAN DEN BERGH, *Comparative Competition Law and Economics* (Cheltenham: Elgar 2017), 576 p., £40
- K. MEERTS, *De feitelijke vereniging: nuttig instrument of nieuwe kleren van de keizer?* (Brussel: Larcier 2017), 76 p., €55
- B. GILLARD, *Misbruik van vennootschapsgoederen in Bibliotheek Handelsrecht Larcier* (Brussel: Larcier 2017), 478 p., €95
- F. JUDO en T. SOUVERIJS, *Prejudiciële vragen praktisch* (Antwerpen: Intersentia 2017), 86 p., €38
- J. BAEL (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat - Deel 31* (Brugge: Die Keure 2017), 299 p., €80,19
- R. ROBAYE (ed.), *Questions spéciales relatives à la réparation du dommage* (Limal: Anthemis 2017), 240 p., €79,25
- O. CAPRASSE, *Modes alternatifs de règlement des conflits* (Limal: Anthemis 2017), 178 p., €84,91
- L. J. SILBERMAN en F. FERRARI, *Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Private International Law Series* (Cheltenham: Elgar 2017), 1024 p., £310
- J. CALLEBAUT, B. DUBOIS, M. LAEVENS, E. MAES en N. OSTYN (eds.), *Koop-verkoop van onroerende goederen in Duiding* (Brussel: Larcier 2017), 862 p., €140
- C. CASTELEIN, G. DE NEEF, J. DE STAERCKE, C. HEEB en M. SCHOUPS, *Woninghuur - Medehuur, huurschade en de bevoegdheid inzake woninghuur* (Brussel: Larcier 2018), 88 p., €55